

שיטת רבי יוחנן בקדושים מעכשיו ולאחר שלושים יום

נעם זהר

בקידושין דף ס. נידון מקרה, בו קדש אדם אשה בלשון "מעכשיו ולאחר שלושים יום", ובתוך אותם שלושים יום בא אחר וקדשה "מעכשיו ולאחר עשרים יום" ושוב בא אחר וקדשה. "אמר רבי יוחנן אפילו מאה תופסין בה".

רש"י: "כל אחד מצא מקום זמן פנוי לקדושין ותפסו כולן לאוסרה". כלומר, הקידושין חלים כאן כההליך מתמשך. המשך הגמרא הוא "מתיב רב חנינא, מהיום ולאחר מיתה גט ואינו גט ואם מת חולצת ולא מתיבמת --- לרבי יוחנן דאמר שיורא הוי, כל גיטא דמשייר בה ולא כלום הוא - יבומי מיבם! אמר רבא: גט להרציא ומיתה להרציא, מה ששייר גט גמרתו מיתה. אמר ליה אבוי, מי דמי? ! גט מוציאה מרשות יבם, מיתה מכנסת לרשות יבם" ... וכו'.

לקושית רב חנינא מוסיף רש"י באור קצר ואומר שהגט צריך להיות חסר משמעות מפני שאינו עומד בדרישה של "כריתות" - אינו מנתק באופן מחלט את הקשר של האשה לבעלה. [כמו הרי את מותרת לכל אדם חוץ מפלוני].

התוספות משיגים על ביאור זה. טענתם מבוססת על ההקש "ויצאה והיתה" - מקיש הויה ליציאה, ואם כן אותו תנאי של מחלטות שבגט קיים גם בקידושין. ואם כן מדוע הקשה רב חנינא מברייתא שבענין גטין ולא שאל באופן ישיר על דינו של רבי יוחנן בקידושין?

קושיא זו צריכה הסבר. האם הבינו התוס' שלפי רש"י גט (וקידושין) בלשון "מעכשיו ולאחר שלושים" יהיה פסול מפני שמצב אישות הנרצח (או מתבטל) בתהליך מתמשך נוגד את דרישת המחלטות הנלמדת מ"כריתות"? אם כך תמוה תירוצו של רבא, שאינו עונה על השאלה במאום! אלא שהתוס' ידעו שגם לרש"י גט "מעכשיו ולאחר שלושים" כשר [וכן בקידושין], ואף על פי שאין אשה מתקדשת לחצאין - כאן אין חסרון בזה, מפני שלבסוף תתקדש כולה. כמו שכתבו התוס' בעצמם בדיבור שלפני זה. הפסול הוא דווקא מפני שמת באמצע ופעולת הגט כבר לא תגיע לעולם לידי גמר. וכן בקידושין: כיון שבא השני וקדשה נשארים קידושי הראשון קידושין חלקיים ולא יבואו עוד לידי גמר, ואם כן היה לרב חנינא להקשות בקידושין נפיהו היכי אמר רבי יוחנן אפילו מאה תופסין בה.

לפי הבנה זו בקושית תוס' צריך לבאר את תירוצם. לשיטתם החסרון עליו מצביע רב חנינא אינו בדין כריתות אלא מצד "אין גט לאחר מיתה", וגם בקידושין יהיה פסול לשון "מעכשיו ולאחר מיתה". אבל בקידושין שמעכשיו ולאחר שלושים יום אין בעיה כזו. ויש לתמוה: מדוע לא יקשה גם כאן כשבא השני וקדשה ובכך נרצחת בעיה מקבילה לזו שבקידושין שמעכשיו ולאחר מיתה? אמנם ההבדל ברור: קידושין "מעכשיו ולאחר מיתה" אין להם כח לחול כלל.

ואילו "מעכשיו ולאחר שלשים" יכולים לחול בשלמות ורק קידושי השני מפריעים. מצד עצמם קידושין טובים הם.

אבל מדוע לא יכלו התוס' לתרץ בחילוק זה את שיטת רש"י? הלא לקושיהם על רש"י יכלו לתרץ שהפגם של העדר כריתות הוא דווקא כשהשייור נובע מחסרון פנימי בעצם הגט, אבל אם המצב של קידושין חלקיים נובע מהפרעה חיצונית של קידושי השני אין בזה העדר מוחלטות! מה נחזקש בשיטת עצמם המאפשר לנקוט חלוקה זו יותר מלשיטת רש"י?

נראה ליישב כך. התנאי של כריתות הוא תנאי בתוכן הגט. כלומר: תנאי הגירושין הכלולים בגט צריכים להביא שחרור מלא של האשה. על פי רש"י, מורחב כאן תנאי זה ומקף גם את הדרישה שאופן חלותו של הגט ייתן שחרור מלא לאשה. אם כן זהו דין במצב הסופי: תוצאת הגירושין הללו צריכה להיות התרת האשה. וכן בקידושין: תוצאת הקידושין האלו צריכה להיות קשר שלם ומחלט לבעלה. אם כן – סוברים התוס' – מה אכפת לנו מפני מה "נשאר" הקידושין חלקיים? התוצאה על כל פנים אינה מתאימה לדין.

אבל לשיטת תוס' שאין כאן חסרון מצד הכריתות ("כריתות" יישאר כדין בתנאי הגירושין דווקא) אלא מצד שאין גט לאחר מיתה, הפגם הוא לא בתוצאה אלא בסיבה. המעשה שנועד לפעול את הגירושין חסר כח לעשות זאת מפני שהוא תלוי בפעולת גירושין לאחר מיתה שאינה אפשרית. זהו דין בכח הסיבה, ביכולת: וממילא חלוקה ממנו דין קידושין "מעכשיו ולאחר שלשים" ואפילו בא אחר וקדשה בתוך הזמן, שכן בכח הקידושין היה לחול בשלמות מצד עצמם.